

Crâmpeie de umanitate: Ghetoul transnistrean văzut prin ochii Soniei Palty

Gabriela ȘANDRU

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași,
 Departamentul de Cercetare Interdisciplinar – Domeniul Socio-Umane
 “Alexandru Ioan Cuza University” of Iași,
 Department of Interdisciplinary Research in Human and Social Sciences
 Personal e-mail: gabrielasandru2@gmail.com

*Fragments of Humanity: The Transnistrian Ghetto seen through the Eyes of a Young Girl named Sonia Palty*¹

This paper explores the description of the deportation to a ghetto in Transnistria in 1942 of Sonia Palty, a young Romanian Jewish girl, insisting on some aspects that underline the storage of humanity as a form of resistance in such a climate. The life in the ghetto seen through the eyes of a fourteen-year-old girl demands, apart from the description of the living atrocities, the presentation of such common events as the birthday celebration, the falling in love for the first time, the Christmas Day and singing carols. The childhood memories give to the experience a humanised perspective upon realities. The storytelling in the ghetto acts as a mean of breaking out in the secured space before deportation, and heals the traumas lived by a child.

Keywords: Romanian Holocaust, trauma, childhood memories, Jewishness, post-communism.

Introducere

Studiile despre Holocaustul din România au cunoscut o dezvoltare foarte mare în ultimii ani și au luminat înțelegerea evenimentelor petrecute în spațiul românesc și în sfera sa de influență din timpul celui de-al doilea război mondial. Relațiile dintre români și germani, influența germană în „chestiunea evreiască” din spațiul românesc au devenit subiecte de reflecție în societatea românească, cu precădere după căderea regimului comunist, o dată cu desecrețizarea arhivelor statului. Amănunțele participării românești la această parte a istoriei au fost făcute cunoscute datorită lucrărilor despre legislația evreiască, prigoana și rezistența a Lyei Benjamin² sau a lucrărilor istoricilor Jean Ancel³ și Radu Ioanid⁴ care urmăresc deportările,

condițiile ghetoului în care cei mai mulți evrei au cunoscut moartea în Transnistria. Mai recente sunt cercetările lui Armin Heinen despre Holocaustul din România și logica violenței⁵ sau volumul publicat de Centrul pentru Studiul Antisemitismului de la Berlin în 2009 sub grija editorilor Wolfgang Benz și Brigitte Mihok, volum tradus în limba română în 2010⁶.

În România, o poziție oficială care să examineze obiectiv situația nu a fost posibilă după război, datorită instaurării imediate a regimului comunist, a cărui luptă de clasă nu lăsa loc victimelor din rândul populației evreiești. După venirea la conducere a lui Nicolae Ceaușescu și schimbarea politicii de la stalinism la naționalism, imaginea mareșalului Antonescu a cunoscut o îmbunătățire, care s-a păstrat, chiar și după revoluția din 1989, din dorința de a se face

o demarcație clară între politicile marxiste și noua democrație românească. Deși istoricii au publicat multe lucrări pe această temă în spațiul public european și mondial, tema Holocaustului românesc a fost de cele mai multe ori evitată sau desconsiderată în societatea românească, în detrimentul celor care implicau efectele comunismului asupra societății postdecembriste. De-abia în 2003, a avut loc o discuție publică în urma consemnării de către președinția română a unui grup de istorici, însărcinați cu construirea unui raport care să stabilească aportul României la Holocaustul european. Comisia Internațională pentru Studiarea Holocaustului s-a aflat sub patronajul lui Elie Wiesel, laureat al Premiului Nobel pentru Pace, iar Raportul Comisiei cuprindea o sintetizare a cercetărilor internaționale de la acea vreme și lansa întrebări referitoare la responsabilitatea României în acceptarea unui Holocaust românesc, asumarea de către conștiința publică românească a acestui episod din istoria țării.⁷

Într-un studiu despre raportul dintre istorie și memorie în reprezentarea și receptarea Holocaustului, S. Friendler consideră că există niște limite ale reprezentării istoriografice a acestui fenomen deoarece evenimentele sunt „experiențe-limită” care au modificat „trăirea-în-istorie”⁸ a omului, de aici decurgând necesitatea apelării la memorie pentru clarificarea anumitor aspecte ale istoriei. Studiile despre „funcțiile literaturii în formarea memoriei” vin în continuitatea ideii că textele literare „integrează cultural versiuni separate ale memoriei prin mijlocele unei perspectivizări mutuale, aducând împreună lucruri reamintite și lucruri tabuizate, testând relevanța culturală a diferitelor versiuni marginalizate ale memoriei”⁹. Literatura reușește să ofere versiuni ale realității, creându-se un dialog între amintire și uitare, scopul ultim fiind conturarea unei identități colective. Studiile despre memorie au cunoscut un boom în ultimii douăzeci de ani, atât în Europa cât și în SUA, iar sondarea trecutului recent și traumatic suportă o imagine plurivalentă asupra evenimentelor, în acest caz, prin interogarea victimelor, martorilor sau a executanților. Astfel, studiile istorice despre Holocaustul românesc trebuie să fie completate de memoriile supraviețuitorilor acestui fenomen. Memoriile și interviurilor supraviețuitorilor pot fi revelatoare în înțelegerea vieții cotidiene din vremea prigoanei și pun lectorul în contact direct cu traumele suferite.

Lucrarea de față are ca scop analiza memoriilor unei femei evreice de origine română, Sonia Palty, și modul în care aceste scrieri au fost receptate în societatea românească postcomunistă. Volumul *Evrei, treceti Nistrul! Însemnări din deportare* reprezintă memoriile unei tinere de 14 ani, care, în cea de-a doua jumătate a anului 1942, a fost deportată în lagărele pentru evrei din Transnistria, parte a Ucrainei de astăzi. Detașamentul din care făcea parte era format din 284

de persoane și era destinat muncii forțate. Protagonista va trăi și va analiza evenimentele, dintr-o dublă perspectivă, ca reprezentantă a sexului feminin precum și din perspectiva unui copil-adolescent. Apelând la concepte ce aparțin sferei studiilor traumei / *trauma studies, life writing* sau studii care investighează modul copiilor de rememorare a evenimentelor cu un impact emoțional puternic, voi încerca să analizez modul în care Sonia Palty, ca reprezentantă a unui grup, dă voce experienței comune trăite, memoria sa alegând și păstrând din experiențele și traumele suferite în ghetoul transnistrian, anumite aspecte specifice vârstei copilăriei. Există în narațiunea sa, în ciuda experienței traumatizante, o viziune optimistă a vieții. Memoriile Soniei Palty au un caracter privat, confesiv, dar reprezintă și o istorie comună a unor oameni care au fost involuntar strămutați din casele lor și forțați să urmeze un lung drum al degradării morale și spirituale care trece printr-un ghetou transnistrian și care nu se sfârșește nici după repatrierea lor.

Forme ale amintirii: portrete și alte narațiuni feminine

Ediția primă a volumului de memorii *Evrei, treceti Nistrul! Însemnări din deportare* al Soniei Palty a apărut la Tel Aviv în anul 1980. O ediție românească a fost posibilă de-abia în 1992, datorată căderii sistemului comunist.¹⁰ Cartea a devenit un best-seller, cunoscând până în prezent patru ediții în limba română, precum și traduceri în limba ebraică (1983), germană (1995) și engleză (1997)¹¹. Apariția acestei lucrări este cu atât mai importantă cu cât pare a fi una dintre primele depoziții directe despre deportările în Transnistria. În prefața Ilenei Cudalb la ediția a patra în limba română apărută în 2002 la Editura Libra, este amintit faptul că Ministerul Informațiilor Publice de la acea vreme

a inclus volumul în programul său de promovare a literaturii de limbă română din Israel, reprezentând o contribuție importantă la cunoașterea acestui fenomen în cadrul comunităților românești din diaspora. De asemenea, această ediție a fost distribuită și în bibliotecile județene din România. Întregul demers face parte din politicile de dezvăluire a trecutului antisemit din istoria României recente, politici sprijinite și de Ministerul Educației și Ceretării, care a introdus în programa școlară un capitol dedicat Holocaustului și a finanțat apariția unui număr tot mai mare de publicații care tratează istoria evreilor în spațiul românesc.¹² Volumul poate fi încadrat printre primele tendințe de memorializare a Holocaustului în societatea românească, tendințe care vor fi urmate, cu un impact mai mare, de apariția *Jurnalului* lui Mihail Sebastian în 1996 și, bineînțeles, a Raportului Comisiei din 2003.

Titlul volumului, *Evrei, treceți Nistrul! Note din deportare* trimite la comanda Mareșalului Antonescu dată soldaților armatei române de a trece Prutul, de astă dată, pentru a se alia cu armata nazistă germană în lupta împotriva Uniunii Sovietice.¹³ Anul deportării protagonistei Sonia Palty, 1942, este un an în care regimul nazist german făcea presiuni asupra guvernului român de a deporta toată populația evreiască din interiorul României la est, peste râul Bug. Relațiile dintre autoritățile române și germane din acea perioadă au început să se deterioreze, iar „pentru România a contat mai puțin genocidul, când a devenit destul de clar că germanii pierdeau războiul¹⁴” iar „soluția finală”, propusă de nemți și acceptată de Antonescu, de a trimite toți evreii în lagărele din Polonia nu a mai fost pusă în aplicare tocmai datorită eșecurilor militare ale Germaniei.

Dezvoltarea studiilor despre traumă (*trauma studies*) a început în 1990 în USA. Arta și trauma devin conexe, arta devine un instrument de vindecare a traumelor individuale sau colective, reușind „să transforme

memoriile traumatice în memorii narative”¹⁵. Memoriile Soniei Palty pot reprezenta un studiu de caz iar această lucrare își propune să identifice modurile de reamintire a trecutului traumatic al deportării unei adolescente de paisprezece ani, accentuând formele și strategiile de rezistență în acest mediu.

Narațiunea începe *in abrupto*, cu o scenă care implică aspecte personale, dar și istorice. Dilema identitară apare încă de la început. Ce înseamnă să fii evreu? Cititorii sunt transportați într-un mediu dominat de frică al începutului de an 1941. Membrii familiei protagonistei își pierd funcțiile (tatăl este concediat din funcția de director al asociației de film Warner Bros, mătușile sale care dețineau cinemaul Bulevard Palace sunt obligate să-l vândă legionarilor), iar după zilele de rebeliune din luna ianuarie a aceluiași an, când evreii au fost bătuți, spânzurați sau împușcați, acestora li s-a impus serviciul comunitar obligatoriu, bărbații fiind angajați în construcția de drumuri sau poduri. În data de 15 septembrie 1942, câțiva evrei (dintre care face parte și protagonista acestor memorii) vor fi duși la comisariat iar apoi închiși în școala de pe Strada Sfinților, pentru a fi transportați spre Transnistria, având destinația finală Bogdanovka.

O caracteristică importantă a genului memorialistic este insistarea pe descrierea contextului istoric în detrimentul personalității memorialistului. Cel care scrie are o dublă calitate de martor; el este martor al epocii sale, obiectul discursului fiind istoria grupurilor sociale și istorice cărora el aparține, și este și martor al existenței sale, „ceea ce este personal fiind punctul de vedere individual”¹⁶. Mai importante sunt descrierea relațiilor pe care protagonistul memoriilor le-a avut cu ceilalți, rezultând, în final, o formă de caracterizare indirectă. În memorialistica Soniei Palty, experiența traumatică și consecințele sale pot fi urmărite de-a lungul călătoriei deportaților, examinând atmosfera din vagoanele de tren și din ghetouri, foste colhozuri sovietice. Condițiile din vagoane implică o intimitate forțată care permite observarea răspunsului oamenilor la situația excepțională pe care o împart. Încă de la început, adolescența Sonia devine voluntar, infirmiera deportaților, datorită unor cursuri frecventate în școală, iar această funcție îi permite să aibă o mai mare mobilitate în interiorul grupului. Rolul acesta va reprezenta o bună oportunitate de a deveni un fin observator al atmosferei, al reacțiilor unor copii și tineri cu a căror soartă empatizează datorită vârstei sale. Tânăra devine o oglindă care reflectă profilele unor familii, copii sau tineri din ghetou, reușind să construiască portrete bine conturate și să înregistreze faptele care țin împreună comunitatea din ghetoul transnistrean în lupta ei pentru supraviețuire.

Una dintre caracteristicile depozițiilor copiilor despre experiențele trăite în ghetourile evreiești este „atenția la detalii în detrimentul contextului”¹⁷. Astfel,

Sonia, tânăra de 14 ani, va înregistra cu precădere profiluri și acțiuni ale copiilor din ghetou. Protagonista este ea însăși un copil, devenit conștient de schimbările din viața comunității din care face parte. Multe amintiri și portrete ale copiilor apar de-a lungul întregului volum, autoarea amintindu-și în special familiile deportate împreună cu copiii lor. Esther este mama a două fetițe care au fost ridicate de acasă când soțul său lipsea. Familia Abramovici se află împreună cu cele trei fice ale sale. Sara, fica cea mare a familiei plânge încontinuu deoarece a fost bătută de niște ofițeri. Există și copii care reușesc să se adapteze situației noi pe care o trăiesc, inocența fiindu-le singurul alibi. Râsul fetiței Zitale „spârgea liniștea vagonului”¹⁸, iar frații Alter se distingeau din mulțime prin grija pe care o aveau unul față de celălalt. Protagonista se identifică cu mulți dintre acești copii, iar într-un capitol ce radiografiază trăirile unei fetițe de patru ani deportată cu părinții săi, scriitoarea se proiectează pe sine și dă o voce personală acestor trăiri, dramatizând gândurile și percepțiile fetiței. Datorită pasiunii fetei pentru cinema, precum și printr-un transfer de personalitate făcut de Palty, mica societate a ghetoului devine pentru fetița „un film, dar cumva diferit”, unde toți acești „oameni maturi se îmbracă și se dezbracă, mănâncă și se vaită, șoptesc și țipă”²⁰. Cum nu toți copiii au supraviețuit, textul prezintă și soarta unor copii decedați în urma înghetului și înfometării.

În teoriile despre estetica traumei, se vehiculează o distincție de gen în cazul scrierilor memorialistice. Astfel, femeile în scrisul lor „se proiectează prin prisma relațiilor emoționale avute în trecut”, în timp ce „bărbații descriu cu precădere contextele instituționale, istorice sau social-politice”²¹. Una dintre caracteristicile memoriilor Soniei Palty este tocmai aceasta: înțelegerea propriei experiențe prin prezentarea raporturilor sale cu poveștilor altor femei care au trăit și ele experiența deportării. Autoarea îmbogățește perspectiva lectorului asupra modului în care viața trăită sub teroarea foamei, frigului, violenței și morții dintr-un ghetou transnistrean este repovestită, expunând și motivațiile acestor femei care doresc să povestească experiențele avute. Palty dă glas în scrierea sa altor experiențe feminine și se formează un orizont comun al înțelegerii și al compasiunii. Prin narațiunile lor, aceste femei doresc să se împace cu trecutul și să reintre în posesia identității lor și a sensului realității. Mai mult, a vorbi despre adevărul faptelor este o compensație morală față de rudele și față de ceilalți evrei care au murit în lagărele de concentrare din Transnistria. Transferul în ghetoul de la Bogdanovka este pentru protagonistă o primă întâlnire cu moartea, personificată în supraviețuitoarea genocidului transnistrean ordonat de mareșalul Antonescu în toamna anului 1941. Sonia o întâlnește pe Rosa, un martor ocular al masacrului început la 21 decembrie 1941 și pînă în ianuarie 1942, în care

60.000 „de evrei basarabeni, bucovineni și ucrainieni”, potrivit cifrei pe care o indică autoarea (sau 48.000, după cum rezultă din cartea lui Matatis Carp²²), au fost exterminați de polițiști ucrainieni, ostași români și nemți. Repovestirea experienței trăite devine pentru Rosa o datorie morală. După moartea soțului în armată, împreună cu cele două fice ale sale, este obligată să se înregistreze pentru deportare. Fiind martora jocului criminal al unui ofițer rus care îi împușcă fetița de un an, reușește să-și salveze cea de-a doua fiică, fiind luată spre îngrijirea unui funcționar al comisariatului. Din fericire, devine bucătar în cantina ghetoului, o poziție privilegiată, care o salvează de la moarte. Rosa își mărturisește dorința sa de a trăi, pentru a vorbi despre experiențele pe care le-a trăit, pentru a face cunoscute lumii atrocitățile petrecute la Bogdanovka. Ea are îndoieli în privința receptării lor de către ceilalți: „N-am spus nimănui nimic. Mi-am dorit în acele zile să trăiesc. Să supraviețuiesc pentru a putea povesti. Dar mă va crede lumea? Vor înțelege oamenii ce se petrece aici, ce s-a petrecut aici?”²³. Această întâlnire cu un supraviețuitor o transformă și pe Sonia în martor al celor povestite, iar experiența povestirii o obligă să-și înțeleagă propria situație, în numele celor care nu au avut aceeași șansă a supraviețuirii.

În lupta pentru supraviețuire, demnitatea este de cele mai multe ori compromisă. Acesta este și povestea Liubiei, o tânăra evreică basarabeancă din Tighina, adusă mai târziu în lagărul de la Bogdanovka. În timpul războiului și al fugii din fața germanilor, familia se stabilește lângă Stalingrad, fiind ajunși, mai târziu, de soldații germani care îi omoară Liubiei familia. Tânăra reușește să se ascundă, dar este găsită de soldați și devine prostituata ofițerilor germani și români. După multe violuri, un ofițer român o trimite în ghetoul Bogdanovka. Întâlnirea cu Sonia, cea care o îngrijește în urma avortului făcut, prilejuiește confesarea traumei trăite: „Mă crezi?...Sunt bucuroasă. Simt că am ajuns la un capăt...fără paturi de cazarmă... a mai rămas doar unul... cel al lui Avram Creștinu”²⁴. O altă confesiune feminină ce apare în versiunea a doua a cărții este cea a lui Esther Golbelman, tot o supraviețuitoare a ghetoului de la Bogdanovka. Povestea încheie memoriile Soniei Palty și explică modul în care procesul confesiunii este vital pentru supraviețuitori în recâștigarea unei lumi pierdute și detașarea de traumele trecutului. După citirea memoriilor, Esther o contactează pe autoare, pentru a confrunta propria experiență cu cea descrisă în memoriile autoarei. Este cel mai bun exemplu care dovedește că „scrisul poate deveni un instrument de supraviețuire pentru femeile reprezentate în narațiuni dar și pentru cititori”²⁵. Esther își validează propria experiență prin citirea depozițiilor Soniei Palty și e un prim pas în depășirea experiențelor traumatice trăite. Avea tot paisprezece ani când a fost deportată din Basarabia în Transnistria. Și-a pierdut întreaga familie,

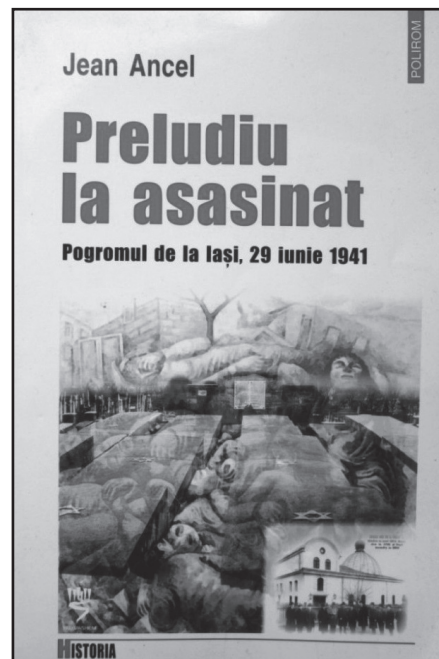
iar după emigrare a fost mereu vânată de fantomele trecutului. Nici după participarea la procesul de la Domanovka din 1978, în care judecătorii au hotărât să condamne câțiva torționari ucraineni, nu a reușit să se împace cu trecutul. Întâlnirea cu Sonia Palty, o supraviețuitoare asemenea ei, va fi începutul unui proces de vindecare. Orizontul comun de înțelegere a faptelor este cel care ajută supraviețuitoarii să depășească traumele suferite.

Rememorarea experiențelor traumatice ale Soniei Palty aduce în prim-plan portrete ale colegilor din ghetou, cu precădere ale copiilor și ale altor femei care au supraviețuit coșmarului transnistrean. Introspecția derivă din analiza relațiilor cu ceilalți semeni, aceste relații fiind indispensabile reușitei supraviețuirii în acel mediu. Narațiunile incluse în text sunt forme de afirmare a unor conștiințe ca reprezentare a unui grup marginal și sunt tot atâtea modalități de opunere împotriva uitării, precum și forme de documentare a trecutului.

Emoțiile și amintirea. O perspectivă umanizată asupra vieții cotidiene a ghetoului

A scrie despre o situație traumatică, afirmă E. Ann Kaplan, înseamnă „a organiza durerea într-o narațiune cu scopul de a te înțelege pe sine” și reprezintă „dorința de a fi auzit, de a construi un martor acolo unde nu a existat unul”²⁵. Alegerea evenimentelor care să fie prezentate depinde de sexul, vârsta, experiența anterioară a celui care povestește. La finalul depoziției sale, Sonia Palty face câteva remarci care ajută la conturarea unei înțelegeri mai clare asupra alegerilor evenimentelor descrise. Declarând că martorul acestor evenimente a fost doar o adolescentă, autoarea mărturisește că este posibil să fi insistat în text asupra unor evenimente petrecute, mai puțin importante, din interiorul cercului său de prieteni și că, poate, a neglijat altele cu adevărat reprezentative. *Insemnările din deportare* cuprind cu precădere descripții ale evenimentelor cotidiene ce fac parte din viața într-un ghetou transnistrian, care, dacă sunt mai puțin importante pentru logica povestirii atrocităților, reușesc să contruiască o imagine mai vie și mai umanizată a experienței. Ele sunt importante pentru aportul lor în lupta pentru supraviețuire, făcând experiența suportabilă. Punctul de vedere adoptat este cel al unui povestitor care nu se mulțumește doar cu descrierea faptelor, ci insistă pe descrierea senzațiilor, sentimentelor și gândurilor celor implicați.

Memoriile Soniei Palty înregistrează momente ce aparțin vieții cotidiene, momente ce devin, în final, factori ai unor strategii de supraviețuire. Există un episod al supei din ghetou care dezvăluie resorturile nebănuite ale unor evenimente minore în această logică a supraviețuirii. După zile de privațiuni în vagoanele supraîncărcate, detașamentul deținuților face o primă

oprire în Transnistria la o fermă administrată de Cornel Dumitrescu, un inginer agronom mutat în Transnistria din motive disciplinare. Deportajii primesc aici o supă care dobândește în imaginarul fetei puteri curative: „Sorbeam zeama caldă, viața mi se părea mai ușoară, viitorul nu era atât de negru. Avea gustul tututor mâncărilor la care am visat timp de două săptămâni, în timpul călătoriei noastre în vagoane.”²⁶ Imaginea aceasta este reținută pentru că dezvăluie mecanismele prin care deportajii găsesc mijloace de autoapărare și de continuare a unei lupte ce pare de la început pierdută.

Sărbătorirea unei zile de naștere în ghetoul evreiesc este un alt episod care aduce în prim plan lupta pe care deportajii se încapățânează să o ducă în adoptarea sentimentului de normalitate, de continuare a vieții chiar și în interiorul ghetoului. Sonia își aniversează ziua de naștere și primește de la prieteni cadouri improvizate care substituie realitatea liniștită a unui București nezdruncinat încă de război. O plăcintă de mere făcută din mălai înlocuiește tortul tradițional. Zahărul a fost, de asemenea, înlocuit de sfecla de zahăr. Tânăra mai primește în dar o pereche de șosete albe de la doamna Malender, un pieptene de la Gheza, o fundă și un pahar de cireșe proaspete. Un obiect reține atenția: stiloul primit de la Marcel, prietenul său, „pentru a scrie în jurnalul său doar lucrurile interesante”²⁷ (O anticipare a notelor din deportare?). Stiloul nu va putea fi păstrat pentru mult timp, devenind mai târziu mită pentru prefectul orașului Golta.

Există un episod definitiv în modificarea percepției despre sine a tinerei. Sonia se îndrăgostește pentru prima dată în ghetou, iar această experiență o face conștientă de identitatea sa feminină. Se redescoperă pe sine și își dorește ca înfățișarea să-i fie asemenea unei tinere domnișoare, să arunce treningul

abastu și bocancii largi, pentru a fi plăcută de Marcel, unul dintre tinerii grupului. Scriitoarea înregistrează acest episod accentuând emoțiile și entuziasmul care au anihilat, chiar și pentru câteva momente, teroarea și foamea zilnică: „Acum voiam să fiu frumoasă, Marcel să mă iubească nu doar pentru spritul de camaraderie, pentru puterile și simțul meu de răspundere. Voiam să trăiesc o adevărată poveste de dragoste. Doar citisem atâtea romane, și capul îmi era plin de ele (...) Eram atât de îndrăgostită și atât de inconștientă datorită vârstei, încât faptul că mama scuipa sânge și boala de inimă a tatei nu mai contau prea mult.”²⁸ Sentimentele genuine precum dragostea fac, așadar, să suspende măcar pentru câteva momente realitatea ghetoului.

Viața în ghetou sub amenințarea morții zilnice implică astfel și existența unor momente de destindere care au rolul unei valve, al unei supape. Ele permit întreruperea și reglarea terorii la care sunt supuși deținuții, reușind să mențină vie dorința de a trăi, o condiție necesară supraviețuirii. Sonia Palty își reamintește un alt episod care unifică grupul prin împărtășirea acelorași emoții, sărbătorirea Crăciunului în ghetoul transnistrean. Era seara de 25 decembrie 1942 și, în ciuda foamei și a frigului, câțiva dintre ei au avut ideea de a merge cu colindul la administratorul fermei și la corpul de gardă, deoarece „sunt printre țărani aceștia și din aceia care nu și-au vândut sufletul diavolului”²⁹. În mod ironic, versurile colindelor sintetizează condiția deținuților: „Bună dimineața la Moș Ajun... Ne dați ori nu ne dați...” „A ruginit frunza din vii și rândunelele au plecat... pustii sînt lanuri și cîmpii, pustii sunt horele din sat...” „Ios, mein șteitele Ios...”; „O, lumânărelelor / Dragi mi-s mititeleur, / dragi să vă ascult. / Povestiți, mîndria-ne, / Fala, vitejia-ne / Viața de demult... / Viața de demult”³⁰ Goliciunea spațiului regăsit în cântec poate fi asociată spațiului lăsat în urmă după deportările din provinciile române în Transnistria. Viața de demult este viața tihnită pe care evreii au fost forțați să o părăsească, iar oamenii, prin cântec, ajung să se identifice cu mesajul Crăciunului: „O mină de oameni, îmbrăcați ca vai de lume, flămînzi, îngroziți de ceea ce le va aduce ziua de mîine, cîntau „Hatikwa”... Lacrimi calde se prelingeau din ochii noștri. „Speranța” care izvora din acest cântec ne încălzea inimile. Nu mai cîntam pentru cei din casă, în seara de Crăciun. Cîntam pentru noi. Pentru inimile noastre obosite... Oare ne putea înțelege cineva?”³¹

Memoriile Soniei Palty sunt una dintre primele încercări de recuperare a memoriei Holocaustului românesc, așa cum a fost trăit și redat prin ochii unei tinere de paisprezece ani. Perspectiva din care autoarea rememorează experiența definitorie a copilăriei și a vieții sale accentuează anumite aspecte care înfățișează crâmpiele de umanitate pe care o adolescentă le reține și le înregistrează în timpul acestei experiențe traumatice. Afară de atrocitățile descrise, prezentarea

unor evenimente comune precum aniversarea zilei de naștere, îndrăgostirea pentru prima dată, sărbătorirea Crăciunului și mersul la colindat în interiorul ghetoului oferă o perspectivă mai largă și mai umanizată asupra experienței. Răzvan Voncu a identificat ca note dominante ale jurnalului transnistrean „bunătatea” și „duioșia”³², capacitatea de a vedea umanitatea în oameni chiar și în cele mai teribile momente. În final, reiese o atitudine optimistă asupra vieții, singura învingătoare în cazurile acestea excepționale.

Note:

1. This work was supported by the UEFISCDI under Grant PN-II-RU-TE-2014-4-0010.
2. Lya Benjamin (ed.), *Evreii din Romania între anii 1940-1944*, vol. I, *Legislația antievreiască*, București, Editura Hasefer, 1993; Lya Benjamin (ed.), *Evreii din Romania între anii 1940-1944*, vol. II, *Problema Evreiască în stenogramele Consiliului de Miniștri*, București, Editura Hasefer, 1996; Lya Benjamin, *Prigoană și rezistență în istoria evreilor din România 1940-1944*, București, Editura Hasefer, 2001.
3. Jean Ancel, *Transnistria*, vol. I, II, III, București, Editura Atlas, 1998; Jean Ancel, *Contribuții la Istoria României. Problema Evreiască 1933-1944*, vol. I, București, Editura Hasefer, 2001 și vol. II, București, Editura Hasefer, 2003 precum și colecția de documente Jean Ancel (ed.), *Documents Concerning the Fate of Romanian Jewry*, 12 vol., Jerusalem, Beate Klarsfeld Foundation, 1986.
4. Radu Ioanid, *Evreii sub Regimul Antonescu*, București, Editura Hasefer, 1998.
5. Armin Heinen, *România, Holocaustul și logica violenței*, Traducere de Ioana Rostoș, Prefață de Alexandru-Florin Platon, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2011, p.; prima ediție *Rumänien, der Holocaust und die Logik der Gewalt*, Südost-Institut, Regensburg, 2007
6. Wolfgang Benz, Brigitte Mihok (ed), *Holocaustul la periferie. Persecutarea și nimicirea evreilor în România și Transnistria 1940-1944*, Chișinău, Editura Cartier, 2010.
7. În Introducere la *România, Holocaustul și logica violenței*, Armin Heinen face o prezentare a acestui raport, arătând polemicile din jurul existenței sau neexistenței unui Holocaust românesc în România postdecembristă.
8. S. Friedlander, *Memory, History and Extermination of the Jews of Europe*, Indiana University Press, 1993, p. 2 apud Doru Radosov, *Holocaustul între istorie și memorie. Câteva considerații*, în „Anuarul Institutului de Istorie Orală”, VII: 5-23, p.18
9. Birgit Neuman, *The Literary Representation of Memory*, în Astrid Erl, Ansgar Nünning (ed.), *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*, Berlin, Walter der Gruyter, 2010, p. 338-339.
10. După căderea sistemului comunist în România,

memorialistica Holocaustului a cunoscut o dezvoltare considerabilă în spațiul românesc. În studiul *Mémorialisation de la Shoah en Roumanie dans le cinéma, le théâtre, la littérature et l'architecture postcomunisme*, în Carol Iancu, Alexandru-Florin Platon (ed.), *Progrumul de la Iași și Holocaustul în România*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2015, Felicia Wladman face o listă consistentă a cărților de memorii ce aparțin literaturii Holocaustului apărute în România între anii 1990-2000.

11. *Dictionarul general al literaturii române*, Editura Academiei Române, București, 2006, p.26-27.
12. Ileana Cudalb, *Vindecare prin cuvânt*, în Sonia Palty, *Evrei, treceți Nistrul! Însemnări din deportare*, ediția a IV-a, București, Editura Fundației Culturale Libra, 2002, p. 12.
13. Îndemnul face parte din Ordinul dat către armata de Mareșalul Antonescu la data de 22 iunie 1941, moment în care armata română se aliază cu trupele germane în urma pierderii Bucovinei de Nord și a Basarabiei, cu scopul de a recupera aceste teritorii.
14. Michael Gesin, *Holocaust Case Study: Genocide in Transnistria* in “Australian Journal of Jewish Studies”, nr. 21, 2007, p. 87
15. Sonya Andermahr, Silvia Pellicer-Ortín (ed.), *Trauma Narratives and Herstory*, England, Palgrave McMillan, 2013, p.2
16. Philippe Lejeune, *Pactul autobiografic*, București, Editura Univers, 2000, p. 12
17. Sue Vice, *Introduction, in Children writing the Holocaust*, England, Palgrave MacMillan, 2004, p.2
18. Sonia Palty, *Evrei, treceți Nistrul! Însemnări din deportare*, București, Editura Cartea Românească, 1992, p. 22
19. *Ibidem*, p. 146.
20. E. Ann Kaplan, “Why trauma now?": *Freud and Trauma Studies*, in *Trauma Culture. The politic of terror and loss in media and literature*, Brunswick, New Jersey, and London, Rutgers University Press , 2004, p. 43
21. Matias Carp, *Cartea neagră: Suferințele Evreilor din Romania, 1940-1944* , vol 3, București, Editura Societatea Națională de Editură și Arte Grafice Dacia Traiana, București, 1947, p. 386
22. Sonia Palty, *op. cit.*, p. 102
23. *Ibidem*, p. 126.
24. Sonya Andermahr, Silvia Pellicer-Ortín, *op. cit.*, p. 6.
25. E. Ann Kaplan, *op. cit.*, p. 1-23; 42-65.
26. Sonia Palty, *op. cit.*, p. 28
27. *Ibidem*, p. 114
28. *Ibidem*, p. 128
29. *Ibidem*, p. 77
30. *Ibidem*, p. 77-78.
31. *Ibidem*, p. 78
32. Răzvan Voncu, *Fragmente de noapte*, București, Editura Ideea Europeană, 2012, p. 115.

Bibliography:

Cărți:

- Andermahr, Sonia; Ortín, Silvia Pellicer- . *Trauma Narratives and Herstory*, England, Palgrave McMillan, 2013, 228 p.
- Carp, Matias. *Cartea neagră: Suferințele Evreilor din Romania, 1940-1944 / The Black Book. The Sufferings of the Jews in Romania. 1940-1944*, vol 3, București, Editura Societatea Națională de Editură și Arte Grafice Dacia Traiana, 1947, 470 p.
- Gesin, Michael, *Holocaust Case Study: Genocide in Transnistria*. În *Australian Journal of Jewish Studies*, nr. 21, 2007, p. 49-95
- Heinen, Armin. *România, Holocaustul și logica violenței / Romania, the Holocaust and the Logics of Violence*, Traducere de Ioana Rostoș, Prefață de Alexandru-Florin Platon, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2011, 237 p.; prima ediție *Rumänien, der Holocaust und die Logik der Gewalt*, Südost-Institut, Regensburg, 2007
- Kaplan, E. Ann. “Why Trauma now?": *Freud and Trauma Studies*. În *Trauma Culture. The politics of terror and loss in media and literature*, Brunswick, New Jersey, and London, Rutgers University Press , 2004, 192 p.
- Lejeune, Philippe. *Pactul autobiografic / The Autobiographic Pact*, București, Editura Univers, 2000, 416 p.
- Palty, Sonia. *Evrei, treceți Nistrul! Însemnări din deportare / Jews, Cross the Dniester! Notes from Deportation* București, Editura Cartea Românească, 1992, 208 p.
- Vice, Sue. *Introduction*. În *Children writing the Holocaust*, England, Palgrave MacMillan, 2004, 212 p.
- Voncu, Răzvan. *Fragmente de noapte / Night Fragments*, București, Editura Ideea Europeană, 2012, 266 p.

Articole:

- Radosov, Radu. *Holocaustul între istorie și memorie. Câteva considerații / Holocaust between History and Memory. A Few Considerations*. În *Anuarul Institutului de Istorie Orală*, VII: 5-23, p.18
- Gesin, Michael, *Holocaust Case Study: Genocide in Transnistria*. În *Australian Journal of Jewish Studies*, nr. 21, 2007, p. 49-95

